

STANISŁAW DUBISZ

Profesor Uniwersytetu Warszawskiego, autor wielu prac z zakresu stylistyki języka polskiego, por. m.in. *Stylizacja gwarowa w polskiej prozie trzydziestolecia powojennego* (1986), *Archaizacja w XX-wiecznej polskiej powieści historycznej o średniowieczu* (1991), *Język i polityka. Szkice z historii stylu retorycznego* (1992).

Styl?

Pojęcie “styl”, problem jego definicji, zagadnienie klasyfikacji stylów jest przedmiotem uwagi od starożytności po dzień dzisiejszy. Podstawy antycznej klasyfikacji stylów sformułował Demostenes, rozwinęli ją Cyceeron i Kwintylijan, uszczegółowili nowożytni teoretycy retoryki. W ten sposób ukształtowała się klasyczna triada *styl wysoki (cyceroniański) - styl średni (attycki) - styl niski (lakoniczny)*, u której podstaw leży rozumienie stylu jako *genus dicendi*, sposobu wypowiedzi (por. Dubisz 1992: 17).

Słowniki współczesnego języka polskiego w definicji wyrazu *styl* za konstytutywne uznają pojęcia “sposobu”, “całokształtu - ogółu”, zespołu - cech (środków) (Doroszewski 1966: 876; Szymczak 1993: 362), podobnie rzecz ujmowali autorzy *Stylistyki polskiej* (Kurkowska, Skorupka 1959: 17). Należy zatem stwierdzić, że w ogólnym rozumieniu pojęcia “styl” podstawy definicyjne zachowały swą aktualność od czasów antycznych. Zarazem jednak trzeba stwierdzić, że problem stylu w dalszym ciągu jest przedmiotem analiz badawczych.

Nowymi problemami poznawczymi w tym zakresie stały się: zagadnienie **wyboru**, które *ex definitione* wiąże się z konstytutywnym dla definicji *stylu* pojęciem **sposobu** wypowiedzi; kwestia **kryteriów** umożliwiających określenie stylów i **mechanizmów** stylotwórczych; wreszcie - sprawa **jakości** i **zakresu** cech charakteryzujących style oraz zagadnienie ich wszechstronnej **klasyfikacji**. Szczególne miejsce w rozwoju badań nad tą problematyką zajmuje wiek XX. Wynika to z rozwoju w tym stuleciu takich metodologii badawczych i działów wiedzy jak: strukturalizm, funkcjonalizm, stylistyka, semiotyka, etnolingwistyka, socjolingwistyka, pragmatyka, teoria informacji, aksjologia, kognitywizm. Ferdinand de Saussure definiował *styl* jako ‘rejestr środków językowych’, współcześnie ta definicja znajduje następujące uszczegółowienie - ‘sposób kształtowania tekstu w ramach tej samej zawartości komunikacyjnej w zależności od wyboru różnych środków synonimicznych należących do danej odmiany języka’ (Polański 1993: 522).

Na gruncie polskiego językoznawstwa i literaturoznawstwa teoria *stylu* i stratyfikacji stylistycznej języka stanowi jeden z głównych problemów badawczych tak

w okresie 20-lecia międzywojennego (por. m.in. prace K. Budzyka, T. Milewskiego, K. Wóycickiego, S. Skwarczyńskiej, H. Gaertnera), jak i w mijającym 50-leciu - wymienić tu należy w pierwszej kolejności propozycje J. Kuryłowicza, Z. Klemensiewicz, S. Urbańczyka, H. Kurkowskiej i S. Skorupki, R. Jakobsona, A. Furdala, T. Subalanki, M.R. Mayenowej, W. Pisarka, D. Buttler, S. Gajdy, A. Wilkonja, J. Bartmińskiego (por. Wilkoń 1987: 12-22). Styl jest m.in. definiowany jako:

- język funkcjonalny (J. Kuryłowicz);
- wybór i całokształt cech charakterystycznych typu wypowiedzi (H. Kurkowska, S. Skorupka);
- konkretyzacja *langue* wywołana przez nasilenie jednej z funkcji języka (T. Skubalanka);
- typ wypowiedzi powołany przez wyróżnione w kulturze sytuacje (M.R. Mayenowa);
- zespół środków językowych nadający wypowiedzi szczególny kształt i funkcje' (A. Wilkoń);
- cechy charakterystyczne tekstów tej samej klasy (T. Zgółka);
- funkcjonalna struktura tekstu będąca jednością nie tylko językowych elementów tekstu (S. Gajda);
- ponadtekstowa struktura o charakterze aksjologiczno-językowym (J. Bartmiński);
- funkcja zbiorowej działalności ludzkiej zorganizowana za pomocą kategorii stylistycznych (S. Grabias, T. Skubalanka).

Definicje te są formułowane z różnych stanowisk badawczych (strukturalizm - funkcjonalizm - pragmatyzm - kognitywizm) w różnym czasie. *De facto* nie wykluczają się, ale wskazują na różne możliwości interpretacji pojęcia *stylu*. Podstawowa trudność w zdefiniowaniu tego pojęcia polega bowiem na tym, że funkcjonuje ono w tak wielorakich kontekstach, że nie sposób ich ująć w jednej, nawet rozbudowanej, formule definicyjnej. Można jedynie ująć fragment tych relacji, co wywołuje wrażenie niekompletności i motywuje dalsze ujęcia. Im bardziej rozwija się i różnicuje metodologia badań, tym więcej możemy powiedzieć o *stylu*, ale tylko w jednym (kilku?) aspekcie (aspektach) jego funkcjonowania. Mamy zatem do czynienia ze swego rodzaju badawczym *perpertuum mobile*. Dodać przy tym trzeba, że stały rozwój naszej kultury przysparza coraz to nowych uwikłań stylowych, a tym samym - szerszych zakresów badawczych.

Należy zatem przyjąć, że nie jest możliwa jedna uniwersalna definicja *stylu* w odniesieniu do sfery zjawisk językowych (a także innych zakresów). Możliwe są jedynie konstatacje ogólne i definicje szczegółowe, formułowane w różnym

czasie i z różnych punktów widzenia. Konstatacje ogólne są zmienne w czasie, ale ich zmiany są o wiele wolniejsze niż definicje szczegółowych. Nie znaczy to jednak, że musimy pozostać jedynie przy konstatacjach przytoczonych na wstępie niniejszego szkicu. Uwzględniając nasze dotychczasowe rozważania na temat *stylu*, można sformułować następujące twierdzenia:

1. *Styl* jest faktem genetycznie **polimorficznym** - powstaje na styku trzech systemów: kulturowego (pojęcia, mity, wartościowania, stereotypy), pragmatyczno-semiotycznego (konwencje estetyczne, etyczne, wzory zachowań, schematy znakowe), językowego (struktura systemu językowego, odmiany komunikatywne, typy podawcze wypowiedzi).

2. W ujęciu ontologicznym *styl* charakteryzuje **modalność** (jest to bowiem sposób wypowiedzi) i **teleologiczność** (sposób wypowiedzi służy jej określoneemu celowi).

3. *Styl* ma charakter **intencjonalny** i **subiektywny** - sposób wypowiedzi jest bezpośrednio uzależniony od jej kreatora, choć - oczywiście - występuje szereg uwarunkowań od niego niezależnych i zobiektywizowanych.

4. W stosunku do normy i uzusu językowego *styl* cechuje **selektywność** - jest wyborem środków językowych oraz ich determinant zewnętrznojęzykowych i pozajęzykowych.

5. *Styl* jest faktem **funkcjonalnym** (jako wynik nasilenia jednej z funkcji języka) i **sfunkcjonalizowanym** (nadającym wypowiedzi określone kształty i funkcje).

6. *Styl* cechuje **kompletność** (wystarczalność) środków językowych, umożliwiająca formułowanie określonego typu wypowiedzi.

7. *Styl* - w porównaniu z innymi stylami - jest **skontrastowany** - różni się pod względem jakości i ilości rejestru środków językowych.

8. *Styl* - jako typ (= przedmiot opisu) - należy do sfery **abstrakcji**; **konkretyzuje się** w realnych wypowiedziach (tekstach); między stylem abstrakcyjnym a konkretnym stylem wypowiedzi zachodzą relacje rekursywne.

9. *Style* są organizowane poprzez zbiór **kategorii stylistycznych** języka, zarazem dany styl można ujmować jako wiązkę cech stylistycznych kategorii języka.

10. W obrębie *stylu* mogą występować jego **warianty** (podstyle) wyróżnione ze względu na układ cech stylistycznych kategorii języka.

11. Układ relacji cech stylistycznych stylów i kategorii stylistycznych tworzy **system stylistyczny** języka.

12. Dla opisu systemu stylistycznego języka właściwe wydaje się zastosowanie zróżnicowanej **metodologii: strukturalistycznej** - w odniesieniu do płaszczyzny tekstu, **semiotycznej** - w odniesieniu do płaszczyzny konwencji znakowych, **kognitywnej** - w odniesieniu do płaszczyzny kulturowej (używania języka).

Należy sądzić, że zestawienie wyników tak przeprowadzonej trójpłaszczyznowej analizy postawi przed badaczami *stylu* następne pytania.

Literatura

- Bartmiński J. (red.), 1993, *Współczesny język polski*, Wrocław.
- Gajda S. (red.), 1992a, *Systematyzacja pojęć w stylistyce. Materiały z konferencji z 24-26 IX 1991 r.*, Opole.
- Gajda S. 1992b, *Dylematy stylistyka. Systematyzacja pojęć w stylistyce...*
- Grabias S., Skubalanka T., 1979, *Spółeczne uwarunkowania stylów*, "Socjolingwistyka" 2, 29-61.
- Grabias S. 1994, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin.
- Jakobson R. 1960, *Poetyka w świetle językoznawstwa*, "Pamiętnik Literacki" LI, 1960, z. 2.
- Kurkowska H. Skorupka S. 1959, *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa.
- Kuryłowicz J. 1947, *Język poetycki ze stanowiska lingwistycznego*, "Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego" 2, 4-11.
- Mayenowa M. 1979, *Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Polański K. (red.), 1993, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Skubalanka T. 1984, *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Skubalanka T. 1991, *Wprowadzenie do gramatyki stylistycznej języka polskiego*, Lublin.
- Wilkoń A. 1987, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.